

II. EDUKOLOGIJA

TEISINIS UGDYMAS BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOJE: PEDAGOGŲ POŽIŪRIS

Dr. Romas Prakapas

Mykolo Romerio universitetas, Socialinės politikos fakultetas, Edukacinės veiklos katedra
Ateities g. 20-244, LT-08303 Vilnius
Telefonas (8 5) 271 4710
Elektroninis paštas prakapas@mruni.lt

Magistrė Rūta Žilinskienė

Mykolo Romerio universitetas, Socialinės politikos fakultetas, Edukacinės veiklos katedra
Ateities g. 20-244, LT-08303 Vilnius
Telefonas (8 5) 271 4710
Elektroninis paštas evk@mruni.lt

*Pateikta 2008 m. rugsėjo 9 d.
Parengta spausdinti 2008 m. lapkričio 20 d.*

Santrauka

Straipsnyje nagrinėjamas teisinis ugdymas, kaip sistemingas ir teigiamas poveikis teisinės sąmonės pradiniam teisinės kultūros elementui, kurio tikslas ugdyti asmens valią, pasiryžimą elgtis teisėtai bei žadinti teisėtam elgesiui palankią asmens motyvaciją. Apžvelgiant mokslinę literatūrą ir ugdymo turinį reglamentuojančius dokumentus bei programas pristatomos Lietuvoje esančios galimybės įgyvendinti teisinį ugdymą bendrojo lavinimo mokyklose.

Pristačius tyrimą, kurio tikslas – atskleisti pedagogų požiūrį į teisinį ugdymą bendrojo lavinimo mokykloje, daromos išvados, kad: a) teisinis ugdymas šiuo metu Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose įgyvendinamas mokant atskirų mokomųjų disciplinų (dorinio ugdymo, istorijos, pilietiškumo pagrindų ir kt.), įvairiuose klasių centruose, ir tik vyresniosiose (gimnazijos) klasėse sudaryta galimybė vykdyti savarankišką teisinį ugdymą; b) teisinis ugdymas yra aktualus šiandienos bendrojo lavinimo mokykloje ir jam įgyvendinti labiausiai įtakos turi: pedagogų profesinis pasirengimas vykdyti teisinį ugdymą bei galimybė tobulinti savo teisinės žinias ir jų perteikimo didaktinius gebėjimus; ugdomosios teisinio ugdymo aplinkos kūrimas mokyklinėse bendruomenėse bei visuomenėje; c) 62 proc. visų problemų, susijusių su teisiniu ugdymu, pedagogų nuomone, susiję su mokinių tarpusavio ar mokinių ir jų tėvų bendravimo ypatumais.

Pagrindinės sąvokos: teisinis ugdymas, bendrojo lavinimo mokykla, pedagogų požiūris

Įžanga

Kuriant pilietinę visuomenę ir teisinę valstybę ypatingą svarbą įgyja pilietinės visuomenės principas. Atviros, teisingos ir darnios pilietinės visuomenės siekis įtvirtintas Lietuvos Respublikos Konstitucijos (1992) preambulėje. Jis neatsiejamas nuo teisinės valstybės, teisingumo, demokratijos principų. Lietuvoje, kaip ir bet kurioje kitoje valstybėje, galioja daug įvairių įstatymų ir poįstatyminių teisės

aktų, kuriuose sureguliuoti svarbiausi šalies visuomeniniai santykiai: nustatytos žmogaus teisės ir pareigos, jų įgyvendinimo tvarka, atsakomybės formos ir t. t.

Akivaizdu, kad darniam asmenybės vystymuisi bei sėkmingai integracijai į visuomenę būtinas šios teisinis švietimas ir teisinis ugdymas nuo pat vaikystės. Mat vaikystė – laikotarpis, kai kiekvienas asmuo ypatingai greitai keičiasi ir pajusdamas įvairius gyvenimo potyrius tobulėja. Būdami fiziškai stipri, nesubrendę bei nepatyrę šiuo laikotarpiu vaikai yra visiškai arba iš dalies priklausomi nuo aplinkinių suaugusiųjų. Jų gyvenimas ir augimas priklauso nuo atsakingų už juos žmonių rūpesčio bei pastangų. Vaikams būtina pastogė, maistas, mokslas, gydymas, meilė bei apsauga nuo prievartos, aplaidumo ir kt. Vaikai atsižvelgiant į jų amžių ir brandumą privalo turėti galimybę naudotis savo civilinėmis, politinėmis ar kitomis teisėmis šeimoje, bendruomenėje, valstybėje.

G. Sakalauskas (2000) teigia, kad siekdama užtikrinti laimingą vaikystę taip jog kiekvienas vaikas savo paties bei visuomenės labui naudotųsi numatytomis teisėmis ir laisvėmis žmonių bendrija šiandien ragina tėvus, mokytojus, savanoriškas organizacijas, vietos valdžios institucijas ir nacionalines vyriausybes pripažinti vaiko teises ir jas ginti teisinėmis ir kitomis priemonėmis. Akivaizdu, kad minėta pareiga ir atsakomybė tenka kiekvienam asmeniui, ne vien valdžios ir valdymo institucijoms, nevyriausybiniams organizacijoms, kurių veiksmai bei sprendimai gali turėti įtakos vaiko interesams, jo laimingai vaikystei bei visam gyvenimui.

Šiame procese itin svarbu, kad aktyviai bei tampriai bendradarbiautų nepilnametis ir jo šeima, ugdymo institucijos, sveikatos priežiūros įstaigos, vaiko teisių apsaugos tarnybos, policijos bei kitos valstybės ir savivaldybių institucijos, nes tik bendrai dirbant galima užtikrinti ilgalaikės kompleksinės pagalbos teikimą vaikui ir jo šeimai bei galimybę stebėti, vertinti ir analizuoti teikiamos pagalbos efektyvumą taip pat poreikį. Jaunimo vertybiniai orientyrai, doros supratimas keičiasi. Tai liudija nauji pasauliniai ir Lietuvoje atlikti tyrimai (Aramavičiūtė, 2005). Vis dažniau diskutuojama, ko ir kaip mokyti jaunąją kartą. Kaip žinia, pedagoginis procesas niekuomet nebūna neutralus. Švietimas arba funkcionuoja kaip priemonė, turinti padėti jaunajai kartai įsilieti į dabartinę sistemą ir suprasti jos logiką bei išmokyti jaunimą prisitaikyti prie jos, arba ji tampa „laisvės praktika“, padedanti žmonėms kritiškai ir kūrybiškai santykiu su tikrove bei rasti būdų dalyvauti pertvarkant savo gyvenimą ir pasaulį. Auklėjimo paskirtis yra įvairiai interpretuojama, bet dažnai ji siejama su žmogaus prigimtimi. Tačiau, V. Aramavičiūtės (2005) nuomone, tai prasideda tik tada, kai individas savo prigimtines galias nukreipia didžiųjų vertybių link: jų ieškoti, pažinti, siekti, įgyvendinti. Šias savęs atradimo pasekmes lemia ne tik auklėjimo tikslai ir būdai, bet taip pat visa kintanti aplinka, pedagogo bei mokinio patirtis, būsenos, lūkesčiai, troškimai, vertybės, žinios, įgūdžiai ir sugebėjimai.

Ugdymo procese mokinys rengiamas ateities gyvenimui, kuriame, demokratijos sąlygomis, vis daugiau erdvės paliekama kiekvienam žmogui apsispręsti, suteikiamos didesnės pasirinkimo ir veiklos galimybės, taip pat tenka ir didesnė atsakomybė. Taigi visuomenės gyvenimo darna iš esmės priklauso nuo to, kaip kiekvienas žmogus suvokia save, savo vietą gyvenime, kokius santykius jis linkęs kurti ir kaip geba palaikyti juos su kitais visuomenės nariais, kaip suvokia ir stengiasi įgyvendinti savo bei kitų žmonių teises ir pareigas. Todėl teisinis ugdymas mokykloje didžia dalimi sietinas su teisinių žinių apie žmogaus teises ir pareigas skleidimu, jų įtvirtinimu bei skatinimu jomis vadovautis realiame gyvenime. Teisinių ugdymą sėkmingai įgyvendinti bendrojo lavinimo mokykloje svarbiausia yra tam tikros sąlygos: mokyklos aplinka, tinkamas klasės ar grupės mikroklimatas, pedagogas, ugdymo institucijos bazė.

Tyrimo objektas – pedagogų požiūris į teisinių ugdymą bendrojo lavinimo mokykloje.

Tyrimo tikslas – atskleisti pedagogų požiūrį į teisinių ugdymą bendrojo lavinimo mokykloje.

Tyrimo metodai – mokslinės literatūros analizė bei anoniminė pedagogų anketinė apklausa.

Tyrimo apibūdinimas. Tyrimo metu (2007 m. lapkričio mėn. – 2008 m. sausio mėn.) taikant paprastąją atsitiktinę atranką buvo apklausti 149 pedagogai dirbantys Kupiškio rajono įvairiose ugdymo institucijose (pradinėse, pagrindinėse, gimnazijose). Tyrime dalyvavo 82 mokytojai dalykininkai, 61 klasių mokytojas ir 6 socialiniai pedagogai, tarp jų 6 proc. vyrų ir 94 proc. moterų. Pastebėtina, kad dauguma pedagogų, dirbančių bendrojo lavinimo mokyklose, vyresnio amžiaus (vyrų dauguma vyresnių nei 60 m. amžiaus, moterų dauguma 50–59 m. amžiaus). Aukštąjį išsilavinimą turėjo tik 72 proc. respondentų, likusiųjų buvo aukštesnysis išsilavinimas bei 2 moterys studijavo įvairiose aukštesiose mokyklose.

Teisinio ugdymo teoriniai aspektai

Yra žinoma, kad ugdymas – tai sudėtingas, daugiamačis procesas, neatsiejamas nuo vertybių, reguliuojančių asmens santykius ir veiklą, atradimo, pažinimo, pasirinkimo, įprasminimo, apsisprendimo jų siekti bei jų praktinio pritaikymo konkrečiais veiksmais ir konkrečioje situacijoje. Tuo tarpu teisi-

nis ugdymas, anot R. Tidikio (2003), – tai sistemingas, teigiamas poveikis teisinei sąmonei kaip pradiniam teisinės kultūros elementui. Tačiau, kaip pastebi A. Vaišvila (2004), pagrindinis teisinio ugdymo tikslas – ne tik teikti teisinę informaciją apie teisėtą elgesį, bet ir ugdyti asmens valią, pasiryžimą elgtis teisėtai bei žadinti teisėtai elgtis palankią asmens motyvaciją.

D. Rowe (1994) teigimu, piliečiai neturi būti teisės specialistai, tačiau jie turi įgyti žinių ir gebėjimų, padedančių įgyvendinti teisės normas. Skiriami šie teisinės kultūros sudėtų pateikiantys teisinio sąmoningumo elementai:

- pagrindinių teisės savybių žinojimas;
- esminių teisės sistemos elementų supratimas;
- supratimas, kaip kuriami ir keičiami įstatymai, kokia yra demokratinių procesų esmė;
- žinojimas, kad įstatymai yra pagrįsti vertybėmis ir įsitikinimais, kurių dalis piliečių gali ir nepripažinti;
- supratimas, kad įstatymas ne visada sutampa su teisingumu ir gebėjimas būti kūrybiškai kritiškam dėl įstatymo;
- žinojimas ir gebėjimas sužinoti, kada ir kaip ieškoti specialisto pagalbos ir patarimo.

Teisinis ugdymas, anot V. Šlapkausko (2004), žmogų veikia trimis kryptimis: tikslingai, kryptingai socializuoja individą, formuoja jo sugebėjimus atlikti tam tikrus socialinius vaidmenis, elgtis pagal visuomenėje priimtus elgesio modelius tokiu būdu formuodamas asmenybę ir padėdamas jai prisitaikyti gyventi visuomenėje; skatina individą perimti tam tikrą vertybių sistemą; padeda individui susiformuoti teisėto elgesio įgūdžius nulemdamas individo teisinės kultūros formavimąsi. Tai, įvairių autorių (pvz., A. Vaišvilos, V. Šlapkausko, L. Jovaišos ir kt.) nuomone, yra demokratinio auklėjimo pagrindas, nes visuomenės tvarkos apsauga ir gynimas pirmiausia įtvirtinamas teisiškai: teisės samprata ir teisine doktrina, teisės normų leidybos ir taikymo institucijomis, teisės normomis. Teisinis auklėjimas – tai sistemingas, teigiamas poveikis teisinei sąmonei kaip pradiniam teisinės kultūros elementui. Jo tikslas – ne tik teikti teisinę informaciją apie teisėtą elgesį, bet ir ugdyti valingą asmens pasiryžimą elgtis teisėtai, diegti teisėtam elgesiui palankią motyvaciją, ugdyti vientisą mintimis ir elgesiu nesusidvejusią asmenybę. Taigi vien tik teisinių žinių pateikimo ir išaiškinimo bei žinojimo nepakanka tam, kad būtų išugdytas asmenybės gebėjimas gyventi remiantis teisiniais principais. V. Šlapkauskas (2004) nurodo ir tam tikras priemones, kuriomis ir yra įgyvendinamas teisinis ugdymas. Viena iš jų – teisinės informacijos turinys, kita – žodis, kalba, trečioji – veiksmas, ketvirtoji – teisėto elgesio pavyzdys.

Pastebėtina, kad teisinis ugdymas glaudžiai susijęs su doriniu, socialiniu, politiniu, ekonominiu ir pilietiniu auklėjimu. Apie tai plačiai kalba L. Jovaiša (1995) teigdamas, kad tikslas yra išauklėti žmogų, gebantį tobulinti visuomenės narių santarvę, todėl visuomeninės veiklos motyvacija turi būti ugdoma labai anksti, kai vaikui kyla noras bendrauti. Be to, teisinis ugdymas yra demokratinio auklėjimo pamatas. Todėl akivaizdu, kad minėtasis ugdymas susijęs su doriniu, pilietiniu ir ekonominiu ugdymu, ypač glaudžiai susijusiais su asmenybės socializacija, kur ši tiesiog ir yra teisinio ugdymo pagrindas.

Šiandieninės mokyklos uždaviniai, apibrėžti Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosiose programose ir išsilavinimo standartuose (1997; 2002; 2007), atspindi išaugusį dėmesį pilietiniam ugdymui. Čia numatoma spartinti lietuvių tautos kaip demokratinės ir solidarios politinės bendruomenės kūrimąsi jau mokykloje dedant pagrindus piliečių bendruomenei, gebančiai sąmoningai numatyti strateginius savo raidos tikslus, pajėgiančiai valingai ir atsakingai kurti savo istorinį likimą.

Kalbant apie teisinį ugdymą galima pastebėti, kad yra pilietinio ir teisinio ugdymo mokykloje tiesioginis ryšys. Šis sudaro svarbią pilietinio ugdymo turinio dalį. Minėtųjų programų, pilietinio ugdymo standartuose (2007) yra išvardytos gyvenimo sritys, kuriose pagrindinę mokyklą baigęs mokinys turi būti įgijęs tam tikrą kompetenciją. Teisinio ugdymo turinį čia reprezentuoja šios sritys:

- žmogus: jo prigimtis ir poreikiai, laisvės bei teisės;
- visuomeninė: žmonių veikla ir santykiai, šių santykių reguliavimas teisėtvarka, įstatymai;
- valstybė: samprata, demokratinės vertybės ir principai, pavojai, kurie jiems gali grėsti, įstatymų leidžiamoji, vykdomoji, teisminė valdžia, pilietis kaip valstybės kūrimo ir valdymo dalyvis.

Bendroji pilietinio ugdymo programa (2004) pabrėžia esminį Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos tikslą – išugdyti sąmoningus piliečius, kurie suprastų savo teises ir pareigas, gebėtų konstruktyviai dalyvauti visuomenės gyvenime.

Teisinis ugdymas prasideda jau pradinėse klasėse. Čia mokiniams jau suteikiama pirmųjų teisinių žinių: pasaulio pažinimo, lietuvių kalbos, dorinio ugdymo pamokose. Jų metu ugdomos nuostatos, jog visi žmonės turi būti vienodai vertinami ir vienodai gerbiamas jų orumas, teisės ir laisvės. Šiose mokomosiose disciplinose taip pat ugdomas atsakomybės už savo poelgius suvokimas, vaiko teisių ir pareigų žinojimas bei supratimas. Vyresnėse klasėse teisinio ugdymo aspektas gerokai išplečiamas pamokinėje ir popamokinėje veikloje – klasės valandėlių, akcijų, forumų, tradicinių ir netradicinių renginių metu. Pavyzdžiui, V–VI klasėse dorinio ugdymo ir istorijos pamokose analizuojamos žmogaus orumo, jo teisių bei poreikių tenkinimo erdvės, piliečių ir valstybės santykių, piliečių visuomenės temos.

VI klasės kurse daug dėmesio skiriama teisės sampratai: nagrinėjamos prigimtinės ir juridinės teisės sąvokos, teisės subjektas, piliečio pareigos, atsakomybė, teisės įgyvendinimas, sankcijos, pabrėžiamas papročių, normų, taisyklių, įstatymų būtinumas bendruomenės gyvenime, siekiama, kad mokiniai suvoktų, kiek ir kaip žmogus gali dalyvauti sprendžiant savo ir visuomenės bei valstybės reikalus, įgytų bendrųjų žinių apie svarbiausius teisinius aktus, konstituciją bei deklaracijas, kuriose nusakomos žmogaus teisės. VII–VIII klasėse savarankiškame pilietiškumo pagrindų kurse daugiau pabrėžiamos žmogaus teisės, teisingumo ir teisėtumo, teisinės valstybės, piliečio, demokratijos sampratos, aiškinama įstatymų leidybos, rinkimų mechanizmai, rinkėjo bei renkamojo kompetencija. Su teisiniu ugdymu ypač susiję šios temos: teisingumo sistema demokratinėje valstybėje ir demokratiname pasaulyje; teisingumo ir teisėtumo sudėtingumas; įstatymas, jo interpretavimo priklausomybė nuo formuluotės.

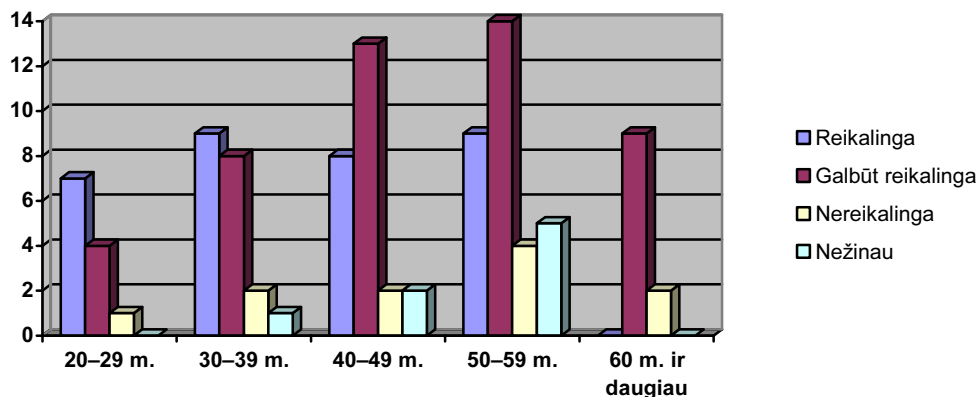
Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymu patvirtintoje Bendrojoje pilietinio ugdymo programoje (2004) ypač daug dėmesio skiriama pilietinio ugdymo kaip savarankiško dalyko turinio reglamentavimui. Pavyzdžiui, VIII klasės mokiniai turėtų išnagrinėti šias su teise susijusias temas: teisės ir pareigos santykis; vaiko teisių deklaracija; Vaiko teisių konvencija; demokratijos samprata; mokyklos bendruomenės narių teisės bei pareigos.

IX klasėje istorijos pamokose turėtų būti nagrinėjama teisinės valstybės, demokratijos, asmens laisvės, o dorinio ugdymo pamokose – žmogaus teisių, socialinio teisingumo, pilietinio solidarumo ir atsakomybės suvokimas. X klasės pilietiškumo pagrindų kurse turi būti apibendrinamos, susistemintos jau turimos teisinės žinios, vertybinės orientacijos ir nuostatos, įgūdžiai. Čia dar kartą pakartojamos žmogaus teisių ir pareigų, jų apsaugos demokratinėje valstybėje temos, analizuojama valstybės įsikišimo teisėtumo ir neteisėtumo problema.

X–XII klasės mokiniai gali įgyti teisių žinių ne tik pilietinio ugdymo, bet ir teisės pagrindų pamokose. Šių kokybei garantuoti Mykolo Romerio universitete 2006 m. pradėti rengti teisės edukologijos specialistai, pedagogams pateikta keletas pritaiktų mokykloms vadovėlių (pvz.: Teisė kiekvienam, 2003; Atraskime humanitarinę teisę, 2003 ir kt.).

Pedagogų požiūrio į teisinį ugdymą bendrojo lavinimo mokykloje tyrimo rezultatų analizė

Analizuojant teisinio ugdymo, kaip savarankiškos mokomosios disciplinos, poreikį, išryškėjo, kad beveik visų amžiaus grupių pedagogai (išskyrus 60 m. ir vyresniųjų amžiaus grupę) mano, jog tai būtų naudinga. Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, kad gana didelis skaičius pedagogų (40 m. ir vyresniųjų) neturi tvirtos nuomonės dėl teisinio ugdymo kaip savarankiško mokslo disciplinos aktualumo ir poreikio (1 pav.). Šiuo klausimu ryškiai skiriasi tik dirbančių gimnazijoje pedagogų nuomonė. Gimnazijose dirbantys pedagogai beveik visi (93,8 proc.) teigia, kad teisinis ugdymas turi būti atskira ir privaloma disciplina.

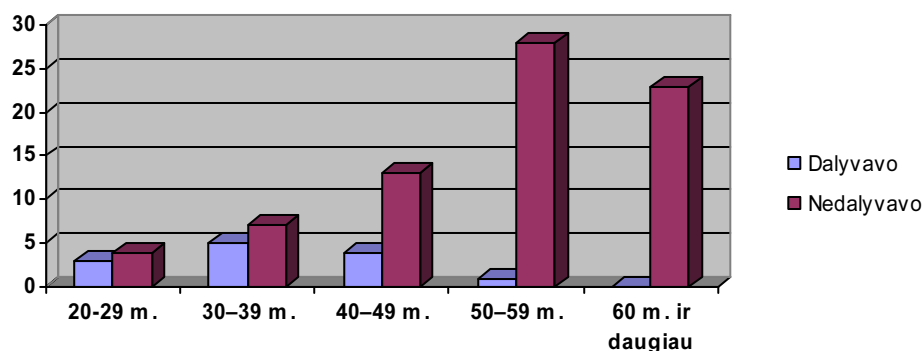
1 pav. Pedagogų nuomonė apie teisinį ugdymą kaip atskirą discipliną (proc.)

Manytina, kad tokią nuomonių įvairovę suponuoja nepakankamai nuoseklus teisinis ugdymas mokykloje. Šiandieninėje mokykloje teisinis ugdymas labiausiai matomas dorinio ugdymo, pilietiškumo ugdymo pamokose, konkursuose, viktorinose ir kituose popamokiniuose renginiuose. Galbūt todėl dėl minėtosios disciplinos poreikio dažniau pritaria nurodytųjų dalykų mokytojai, socialiniai bei gimnazijose

dirbantys pedagogai. Mat šios disciplinos veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose teisinio ugdymo pagrindų organizavimas rekomenduotinas kaip atskira disciplina.

Akivaizdu, kad taip skiriantis nuomonėms, mokyklų vadovai turėtų daugiau dėmesio skirti teisinio ugdymo poreikiui aktualizuoti bei integraciniams procesams (pvz., į atskirus mokomuosius dalykus arba sudarant modulinio mokymo galimybes) skatinti.

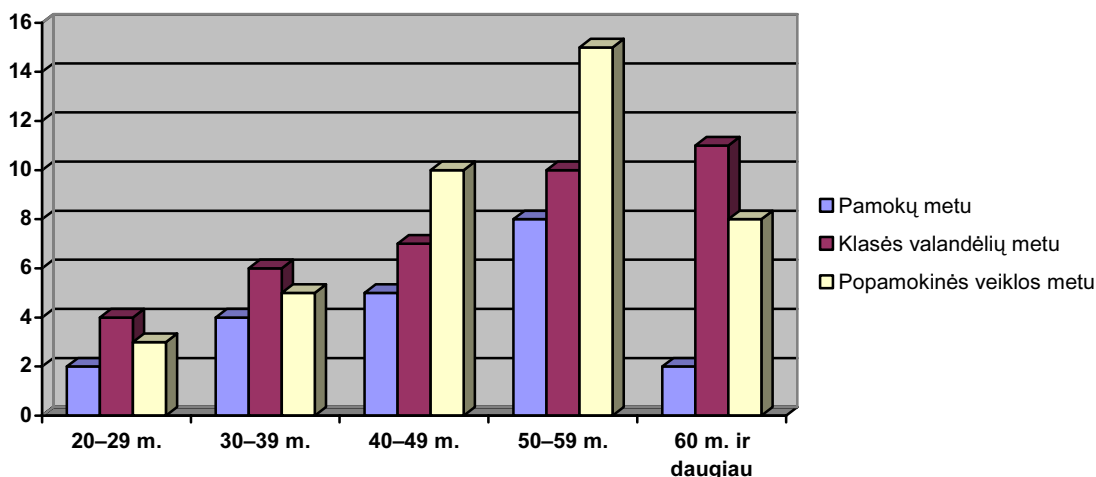
Siekiant nuosekliai ir kryptingai vykdyti teisinį ugdymą bendrojo lavinimo mokykloje iškyla akivaizdi problema, kurią lemia specialistų, parengtų dėstyti šią discipliną, stoka. Pažymėtina, kad įvairiuose seminaruose teisinio ugdymo klausimais lankėsi tik nedidelė dalis apklaustųjų. Dažniausiai tai būdavo istorijos, dorinio ugdymo, pradinių klasių bei socialiniai pedagogai. Problema ta, kad ypatingai retai tokio pobūdžio mokymuose dalyvauja vyresniojo amžiaus pedagogai (2 pav.), o bendroji demografinė respondentų analizė rodo, kad būtent tokio amžiaus pedagogų bendrojo lavinimo mokyklose daugiausia.

2 pav. Mokytojų dalyvavimas teisinio ugdymo seminaruose (proc.)

Apklausos metu nustatyta, kad vyresniojo amžiaus pedagogai, analizuodami temas, susijusias su teise, dažniau linkę pasikliauti savo ir kolegų gyvenimišką patirtimi.

Tyrimo metu analizuota, kokiaje kasdienėje mokyklinėje veikloje atliekamas teisinis ugdymas (3 pav.).

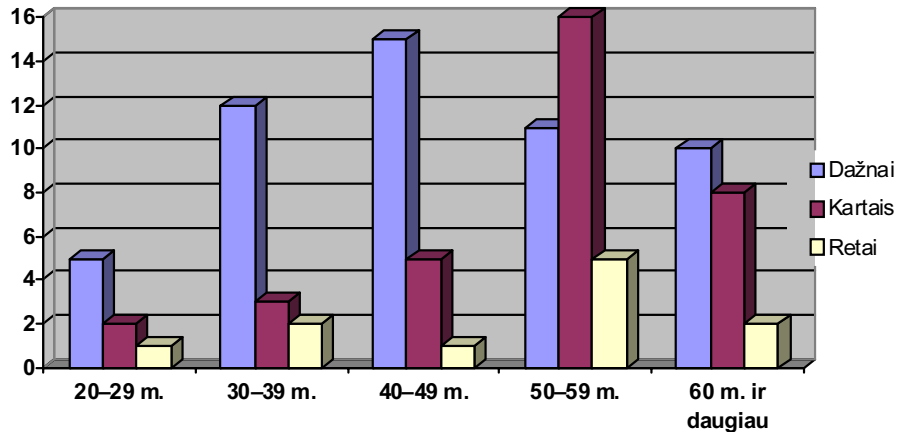

3 pav. Teisinio ugdymo intensyvumas kasdienėje mokyklinėje veikloje (proc.)

Pastebėta, kad teisinis ugdymas įvairaus amžiaus pedagogų dažniausiai atliekamas klasės valandėlių ir popamokinio ugdymo metu. Įdomu tai, kad kuo vyresnio amžiaus pedagogai, tuo daugiau dėmesio ir laiko minėtiems klausimams skiria daugiausiai būtent klasės valandėlių metu, nors pats dažniausias ir populiariausias iš visų mokyklos kasdienio gyvenimo formų – papildomas ugdymas (įvairios akcijos, projektai, konkursai, viktorinos ir kt.).

Siekiant kryptingo teisinio ugdymo svarbus ir tėvų teisinis švietimas bei jų bendradarbiavimas su pedagogais. Respondentai apie bendravimą su tėvais teisinio ugdymo klausimais pažymi, kad tokios

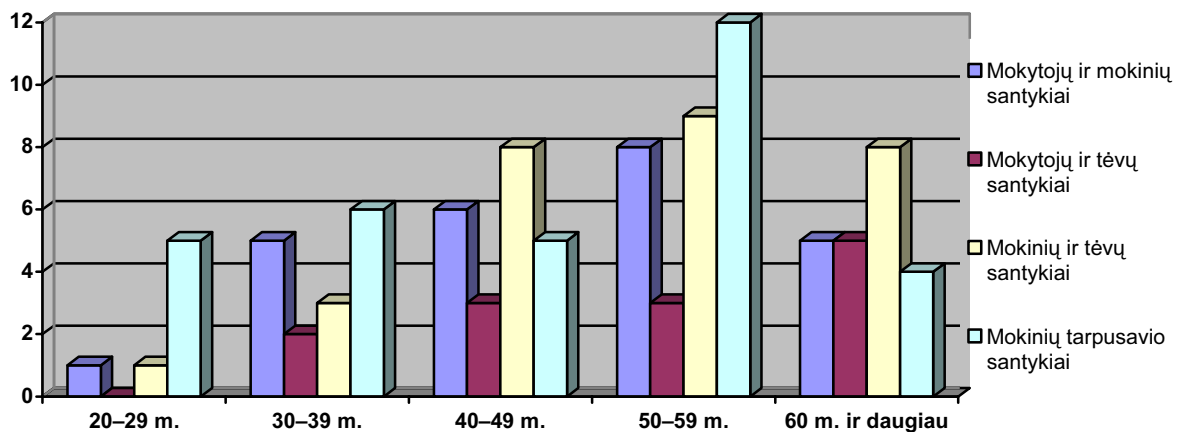
nuolatinės veiklos jie nevykdo, tačiau esant poreikiui tai organizuoja. Dažniausiai tai būna įvairių naujovių, susijusių su švietimu, pristatymai, informacijos sklaida. Respondentų teigimu, jie tai atlieka gana dažnai (4 pav.), ypač esant problemoms.

4 pav. Pedagogų ir tėvų bendradarbiavimas teisinio ugdymo klausimais (proc.)

Tyrimo metu pastebėta, kad pedagogai minėtą bendradarbiavimo procesą aiškina gana vienpusiškai, pažymėdami nepakankamą tėvų dalyvavimą ir tapatų savo edukacinių teisių ir pareigų suvokimą. Ypač kategoriški šiuo klausimu yra vyresniojo amžiaus (50 m. ir vyresni) pedagogai, teigiantys, kad realias savo teises ir pareigas iš dalies suvokia tik 28 proc., o nesuvokia net 34 proc. tėvų. Be to, problemų pastebėta ir analizuojant pedagogų tarpusavio bendradarbiavimą teisinio ugdymo klausimais. Yra „jauno“ ir „vyresniojo“ pedagogo tarpusavio bendradarbiavimo problema (vyresnieji labiau linkę „pamokyti“ jaunesniuosius, mažesnę pedagoginę patirtį turinčius), ir dažniau informacija keičiasi panašaus amžiaus bei panašios pedagoginės patirties pedagogai.

Analizuojant pedagogų nuomones teisinio ugdymo klausimais respondentų buvo teirautasi ir apie problemas, kylančias vykdant teisinį ugdymą (5 pav.).

5 pav. Pedagogų nuomonė apie problemas, susijusias su teisiniu ugdymu (proc.)

Akivaizdu, kad dažniausiai pedagogai linkę problemas įžvelgti tose srityse, kurios nėra tiesiogiai susiję su jų veikla. 62 proc. visų problemų, susijusių su teisiniu ugdymu – nepakankama vertybinė branda, atsakomybė, nuoširdumas, atvirumas ir kt. – siejama išskirtinai su mokinių tarpusavio ar mokinių ir jų tėvų bendravimo ypatumais. Tik 26 proc. pedagogų nepakankamai sklandžiai teisinio ugdymo procese įžvelgia ir savo klaidas bei poreikius tobulintis. Nors kalbant apie vertybes ugdymo institucijoje tik 9 proc. respondentų nurodė, kad jos realios ir aktualios kasdieninėje veikloje, kai tuo tarpu

dauguma įsitikinę, kad būtent vertybinis ugdymas ir jo vidinė kultūra yra nulemta mokyklos vertybių sistemos.

Galima pastebėti, jog ugdymo institucijose teoriškai yra sudaryta galimybė teisiniam ugdymui, integruotam į atskiras mokomąsias disciplinas, tačiau būtina atkreipti dėmesį į tai, kad jaunimo teisinis ugdymas, tai ne tik perteikiama faktinė medžiaga. Siekiant, kad teisinis ugdymas būtų efektyvus ir galėtų pasiekti savo tikslus, ugdytina pagarba vertybėms, puoselėtinasi gebėjimas rūpintis kitais, skatinti na aktyvi visuomeninė veikla ir kt.

Pažymėtina, kad apklausos metu pedagogai labai aiškiai įvardydavo įvairius darnaus teisinio ugdymo skaidos kliuvinius, kaip antai: pedagogų menkas pasirengimas teisinio ugdymo klausimais; nepakankamas kvalifikacinių renginių kiekis; teisinio ugdymo, kaip atskiros disciplinos, neapibrėžtumas; jaunimo teisių, o ne pareigų viršesnis deklaravimas; tėvų švietimo stoka; menka gerosios patirties sklaida; mažas teisinio ugdymo formų pasirinkimas; nesistemiškai kaupiama informacija; ne visuomet pozityvus žiniasklaidos poveikis jaunimui ir kt.

Išvados

- Teisinis ugdymas yra sistemingas ir teigiamas poveikis teisei sąmonei kaip pradiniam teisinės kultūros elementui, kurio tikslas ugdyti asmens valią, pasiryžimą elgtis teisėtai bei skatinti palankią asmens motyvaciją teisėtai elgtis.

- Teisinis ugdymas šiuo metu Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose įgyvendinamas dėstant atskiras mokomąsias disciplinas (dorinio ugdymo, istorijos, pilietiškumo pagrindų ir kt.) įvairiuose klasių centruose, ir tik vyresnėse (gimnazinėse) klasėse sudaryta galimybė vykdyti savarankišką teisinį ugdymą.

- Tyrimo rezultatai rodo, kad teisinis ugdymas yra aktualus šiuolaikinėje bendrojo lavinimo mokykloje, ir jo įgyvendinimą labiausiai lemia: pedagogų profesinis pasirengimas vykdyti teisinį ugdymą bei galimybė tobulinti savo teises žinias, taip pat didaktinius gebėjimus jas perteikti (tyrimo metu tik 13 proc. respondentų buvo dalyvavę kvalifikacijos kėlimo seminaruose); ugdomosios teisinio ugdymo aplinkos kūrimas mokyklinėse bendruomenėse bei visuomenėje .

- 62 proc. visų teisinio ugdymo problemų, pedagogų nuomone, susiję su mokinių tarpusavio ar mokinių ir jų tėvų bendravimo ypatumais. Tik 26 proc. pedagogų nepakankamai sklandžiai teisinio ugdymo procese išvelgia ir savo klaidas bei poreikius tobulinti.

Literatūra

1. Aramavičiūtė, V. *Auklėjimas ir dvasinė asmenybės branda*. Vilnius: Gimtasis žodis, 2005.
2. *Atraskime humanitarinę teisę*. Vilnius: Kronta, 2003.
3. Bendroji pilietinio ugdymo programa. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 108–4058.
4. Jovaiša, L. *Hodegetika: auklėjimo mokslas*. Vilnius: Agora, 1995.
5. *Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos ir išsilavinimo standartai XI–XII klasėms*. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras, 2002.
6. *Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos*. Vilnius: Leidybos centras, 1997.
7. *Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos pagrindinio ugdymo bendrosios programos: projektas*. Vilnius, 2007.
8. *Lietuvos Respublikos Konstitucija*. Vilnius: Mažoji poligrafija, 1992.
9. Rowe, D. Pilietis ir įstatymas: teisinio švietimo įnašas į pilietinį ugdymą. *Švietimo naujovės*. 1994, Nr. 2.
10. Sakalauskas, G. *Vaiko teisių apsauga Lietuvoje*. Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras, 2000.
11. Šlapkauskas, V. *Teisės sociologijos pagrindai*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004.
12. *Teisė kiekvienam*. Vilnius: Kronta, 2003.
13. Tidikis, R. *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: LTU, 2003.
14. Vaišvila, A. *Teisės teorija*. Vilnius: LTU, 2004.

LEGAL EDUCATION AT THE SECONDARY SCHOOL: TEACHERS' ATTITUDES**Dr. Romas Prakapas**

Mykolas Romeris University

Rūta Žilinskienė

Mykolas Romeris University

Summary

This article analyses studying law as a factor making a systematic and positive influence on legal consciousness. The aim of law studies is to nourish a person's willingness to obey the law and motivate him/her to remain law obeyant in the future. It also presents the possibilities of teaching law in Lithuania, in view of the scholarly literature and curriculum at schools. The object of this study is teachers' attitudes towards studies of law at secondary school. The study employed methods like as analysis of scientific data and teachers' written quiz. 149 teachers from Kupiškis district primary, secondary, and high schools were surveyed.

The survey, suggests the following conclusions: a) studying law is a systematic and positive factor for a person's legal consciousness as the main element of legal culture; b) in contemporary Lithuanian secondary schools only separate subjects on law are taught, e.g. morals, history, civic education etc.), and only in high schools (gymnasiums) curriculum it is possible to develop an independent legal education as a separate discipline; c) law is a rather important subject at secondary schools. The quality of teaching it is mostly influenced by teachers' professional readiness to develop the curriculum, the possibilities to improve their knowledge and educational competences in this area, and legal education environment establishment of both specific school context and in the society in general, d) it was also established that, according to the teachers, 62% of all problems related with legal studies, were linked to communicational issues among students, teachers, and parents.

The keywords: *studying law, secondary school, teachers' attitudes.*